

**Стандард знања, вештина и вредносних ставова
(компетенције)
за професију наставника**

-нацрт-

САДРЖАЈ:

ПРЕДГОВОР.....	1
УВОД.....	2
СТАНДАРД И МОГУЋЕ ПРИМЕНЕ	3
Стандард и иницијална припрема наставника.....	3
Стандард и приправнички стаж.....	3
Стандард и професионални развој наставника	3
Стандард и самооцењивање.....	3
МОДЕЛ ЗА ИЗРАДУ СТАНДАРДА.....	4
ТЕКСТ СТАНДАРДА	5
КОМПЕТЕНЦИЈА I.....	5
КОМПЕТЕНЦИЈА II.....	6
КОМПЕТЕНЦИЈА III.....	7
КОМПЕТЕНЦИЈА IV.....	8
КОМПЕТЕНЦИЈА V.....	8
РЕЧНИК ПОЈМОВА.....	9
ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ	12

ПРЕДГОВОР

Завод за унапређивање образовања и васпитања је установа која обавља стручне послове из области образовања и васпитања и учествује у припреми прописа из надлежности Министарства просвете, Националног просветног савета, Савета за стручно образовање и образовање одраслих, као и друге послове у складу са законом, актом о оснивању и статутом.

На основу захтева (број: 6100-00-00212/2007-7/47 од 5.09.2007. године), који је Завод добио од Националног просветног савета, започет је посао израде **стандарда знања, вештина и способности наставника** у складу са **Законом о основама система образовања и васпитања**, који је тада био на снази.

Од септембра 2009. године на снази је нови Закон о основама система образовања и васпитања, који предвиђа да Завод за унапређивање образовања и васпитања припрема **стандард знања, вештина и вредносних ставова за професију наставника (компетенције)**, који затим утврђује Национални просветни савет.

Овај стандард је израдила Комисија за израду предлога стандарда знања, вештина и способности наставника, именована на основу члана 42. Статута Завода за унапређивање образовања и васпитања, а након спроведеног поступка јавног оглашавања — дана 4. јула 2008. године. Списак чланова Комисије је дат на крају документа.

После усвајања нацрта стандарда, текст стандарда биће предмет јавне расправе. Затим ће Комисија у проширеном саставу обрадити резултате јавне расправе и формулисати предлог стандарда, који се затим прослеђује Националном просветном савету на утврђивање.

УВОД

Општи циљ пројекта за израду стандарда за професију наставника је постизање националног консензуса о компетенцијама наставника у школама. Специфични циљеви су побољшање професионалне праксе наставника и побољшање исхода учења, пружање подршке запосленима и будућим наставницима, развијање одговорности за трајно стручно усавршавање у циљу приближавања, олакшавања и побољшавања процеса учења и постизања бољег постигнућа ученика, као и усвајање заједничког језика за потребе комуникације између различитих учесника (родитељи, ученици, ужа и шира друштвена средина). Наставник је обавезан да штити кодекс своје професије.

У модерном друштву наставник је суочен са многим изазовима ове захтевне и одговорне професије. Поред свакодневних обавеза извођења наставе и вођења администрације, наставничка професија подразумева повезивање и приближавање наставних циљева и садржаја разним образовним потребама и стиловима учења, креирање безбедног и подстицајног окружења за учење и развој сваког детета, као и учешће у животу школе и унапређивање односа са породицама и широм друштвеном заједницом. Даљи развој информационо-комуникационих технологија такође повећава захтеве за стицањем нових знања и вештина. Више него икада наставнику је потребно пружити подршку за развој компетенција.

Утврђивање описа компетенција које су потребне наставницима омогућило би пружање континуиране и координиране подршке наставницима у свим фазама развоја — од иницијалне обуке, преко приправничког стажа до континуираног професионалног и личног усавршавања.

При изради нацрта стандарда Комисија је као полазиште користила досадашња искуства и истраживања у Републици Србији, као и регионална и међународна истраживања.

Усвајање овог стандарда и његова примена треба да буде стратешка одлука сваког од учесника у систему образовања и васпитања Републике Србије (наставник, школа, Министарство просвете, заводи, наставнички и ненаставнички факултети и сви други заинтересовани).

Тако примењен стандард професије постаје показатељ и смерница наставнику у његовом свакодневном образовно-васпитном раду и доприноси унапређивању квалитета образовања и васпитања.

Стандард није сам себи циљ и не утврђује се ради контроле специфичних акција наставника, већ служи као средство које ће наставнику омогућити да приближи процес учења ученику и прилагоди га његовим индивидуалним потребама и могућностима.

Очекује се да искуство у примени овог стандарда доведе до његовог даљег развоја, што води и даљем унапређивању система образовања и васпитања.

СТАНДАРД И МОГУЋЕ ПРИМЕНЕ

Стандард и иницијална припрема наставника

Стандард описан преко наставничких компетенција може да послужи као оријентир институцијама (наставничким и ненаставничким факултетима). У складу са потребом усаглашавања студијских програма са захтевима будућег посла свршених студената, стандарди овим институцијама могу пружити информације о захтевима запослења њихових студената, на пример у процесу вредновања и унапређивања студијских програма и студентске праксе.

Стандард и приправнички стаж

Период приправништва има централни значај за развој наставничких компетенција у контексту школе и окружења у којем наставник ради. У овом периоду наставницима почетницима је потребна посебна подршка. Стандард може послужити као оријентир за идентификовање области развоја или посебних компетенција које приправник треба да унапреди како би достигао стандард професије. Стандард може бити од користи наставницима приправницима у тражењу савета и помоћи, као и њиховим менторима у идентификовању области за пружање додатне подршке.

Стандард и професионални развој наставника

Стандард може користити лиценцираним наставницима за планирање избалансираног професионалног и личног развоја кроз утврђивање области у којима им је потребна додатна обука или оних у којима желе да се посебно унапређују — у складу са својим интересовањима или потребама школе.

У даљем развоју система професионалног развоја запослених у образовању стандард може заузети важно место у процесу осигурања квалитета програма стручног усавршавања, било да се користи у процесу израде програма стручног усавршавања, било у фази вредновања успешности семинара.

Стандард и самооцењивање

Самооцењивање организације или појединца је свеобухватно и систематско преиспитивање резултата организације или појединца у поређењу са постављеним циљевима.

Самооцењивање може помоћи да се идентификују области које захтевају побољшавање и одреде приоритети.

Овај стандард могу користити интерне или екстерне заинтересоване стране за развој показатеља квалитета рада наставника - у оквиру процеса вредновања и самовредновања рада школа.

**МОДЕЛ ЗА ИЗРАДУ СТАНДАРДА
знања, вештина и вредносних ставова за професију наставника
(компетенција)**

Као модел за израду стандарда коришћен је **процесни приступ**, који је један од осам принципа менаџмента квалитета (датих и објашњених у стандарду JUS ISO 9000:2007). У оквиру **процесног приступа**, када се примени на посао наставника, дефинисана четири општа процеса су:

- 1) одговорност носиоца наставног процеса;
- 2) управљање ресурсима;
- 3) реализација наставног процеса;
- 4) процес мерења, анализе и побољшавања резултата рада ученика и наставног процеса.

Овако дефинисана четири процеса су део модела кроз који је у овом документу посматран рад наставника. Резултат таквог модела су прве четири компетенције дате у **тексту стандарда**.

Да би се успоставио систем квалитета образовно-васпитног процеса, пошло се од карактеристика услуге. Свака услуга може да има све или само неке од следећих карактеристика:

- 1) **непредвидивост** (приликом пружања и примања услуге у току реализације наставног процеса) — процес је тесно повезан са психолошким факторима личности;
- 2) **немогућност стварања залиха** (јер се пружање и примање услуга изводе истовремено и сада);
- 3) **мешовитост и различитост** (путем уважавања индивидуалних карактеристика сваког корисника и личног погледа на квалитет).

Образовно-васпити рад који остварује наставник, уз ученике главни актер и носилац система образовања и васпитања, у великој мери поседује наведене карактеристике.

Компетенције 1 и 2 су се издвојиле из самог процеса наставе због потребе да наставник буде потпуно спреман за извођење наставе на начин описан у компетенцији 3.

Компетенција 4 је издвојена због потребе да наставник стално врши процену резултата и квалитета сопственог рада.

Пета компетенција се односи на стално стручно усавршавање наставника, које води ка подизању компетенција до жељеног/потребног нивоа и/или њиховом даљем развијању.

Корисници услуга институција система образовања и васпитања су: ученици, родитељи, будући послодавци и друштвена заједница.

Садржај и примена стандарда треба да допринесе подизању нивоа задовољства корисника услуга образовања и васпитања и осталих заинтересованих страна.

ТЕКСТ СТАНДАРДА

Дефиниција наставника:

Наставник је личност опредељена за наставнички позив, овлашћена и одговорна да остварује циљеве образовања и васпитања, задатке и садржаје прописане законом.

КОМПЕТЕНЦИЈА I

Наставник познаје и разуме опште принципе и циљеве система образовања и васпитања, а посебно из предметне области која му је поверена, способен је да их остварује у настави и доприноси њиховом развоју.

Опис компетенције:

Наставник:

1. Познаје систем образовања и васпитања, разуме своју улогу у њему и критички доприноси његовом унапређивању;
2. Познаје и разуме стандард за професију наставника и у складу са њим реализује свој професионални рад у установи;
3. Познаје прописе из области образовања и васпитања и у складу са њима остварује своја права и дужности на радном месту;
4. Познаје наставни план разреда и програм предмета који предаје, као и његову корелацију са предметима разреда, односно образовног профила – смера;
5. Разуме повезаност циљева, задатака, исхода, садржаја, метода и облика рада и стручно врши одабир истих према развојним могућностима ученика и условима рада;
6. Зна права и одговорности који се налазе у Конвенцији УН о дечијим правима и своју праксу заснива на уважавању тих концепата;
7. Разуме и уме да примени у образовном контексту принципе равноправности, друштвене правде и борбе против дискриминације;
8. Разуме значај примене нових информационих технологија ради иновирања, обогаћивања и унапређивања наставног рада;
9. Зна и примењује правила лепог понашања и професионалног одевања и у складу са њима поступа;
10. Познаје и примењује граматику и правопис српског или другог језика на ком изводи наставу, ради на богаћењу своје језичке културе, као и на усменом и писменом изражавању ученика.

КОМПЕТЕНЦИЈА II

Наставник поседује знања, вештине, вредносне ставове и способности да анализира постојеће ресурсе, планира активности и ствара услове за реализацију наставе.

Опис компетенције:

Наставник:

1. Својим вредносним ставовима и целокупним ангажовањем учествује у планирању активности које доприносе унапређивању квалитета рада школе;
2. Побољшава и развија сарадњу између школе и установа које обезбеђују услове за стицање функционалног/практичног знања ученика;
3. Комуницира са породицом, информише и нуди идеје за стварање стимулативног окружења, које подстиче развој личности ученика и практиковање здравих животних стилова;
4. Уме да планира и програмира образовно-васпитни рад у свом стручном већу, школи, на нивоу подружнице или округа, примењујући хоризонталну и вертикалну корелацију;
5. Уме да израђује глобални и оперативни план рада за свој предмет, као и непосредне припреме за реализацију наставног часа;
6. Уме да планира, утврђује, уједначава и унапређује критеријуме оцењивања и израђује инструменте за праћење рада и напредовања ученика;
7. Креира једнаке могућности за сваког ученика, без обзира на пол, расу, националност, веру, језик, културу, социо-економски статус, године, сметње у развоју или инвалидност;
8. При планирању различитих облика наставе користи стечена знања и вештине за усклађивање садржаја са предзнањима, потребама и особеностима ученика, школе и средине;
9. Бира технологије које су узрасно прилагођене ученицима ради усвајања и развијања неопходних вештина;
10. Ствара активно, безбедно и здраво окружење, којим подржава истраживање, учење, самосталност код ученика, развијање социјалне културе, свести о важности сопственог здравља и очувања животне средине;
11. Личним примером испољава доследност, поштење, искреност, поузданост, предвидљивост, отвореност и спремност за различите социјалне контакте, размену идеја и података.

КОМПЕТЕНЦИЈА III

Наставник поседује знања, вештине, вредносне ставове и способности да реализује наставни процес.

Опис компетенције:

Наставник:

1. Остварује образовне, васпитне, естетичке/естетске и функционалне наставне циљеве у складу са програмом за одређени разред;
2. Разуме и користи адекватну наставно-научну методологију и резултате актуелних и верификованих истраживања о образовању и васпитању;
3. Разуме и користи информационе технологије у планирању, реализацији, вредновању и иновирању наставног рада;
4. Прилагођава методе и облике рада, преузимајући одговорност за учење и напредак сваког ученика;
5. Повезује градиво са претходним знањима и искуствима;
6. Примењује различите облике наставе и стилове учења у свакодневном раду са ученицима;
7. Користи разноврсне и доступне ресурсе ради повећања очигледности, динамичности наставе, бољег разумевања наставних садржаја и лакшег стицања знања, вештина и вредносних ставова;
8. Користи процес оцењивања као фактор мотивисања ученика за учење;
9. Усмерава ученике и подучава их како да аргументују своје ставове и процењују ставове, понашање и рад других;
10. Развија демократске вредности, укључујући сваког ученика у процес доношења одлука које се односе на правила, планове и активности, ствара атмосферу одлучивања у којој сви учествују;
11. Развија код ученика толеранцију, разумевање, прихватање и уважавање различитости;
12. Уважава ставове и мишљења ученика, подстиче интерактивно учење и критички однос према изворима знања;
13. Подржава развој самопоштовања и самопоуздања код ученика и подстиче их на већа залагања;
14. Познаје психофизичке и развојне карактеристике узраста ученика и усклађује свој рад и захтеве у складу са њима, прихвата ученика као особу у развоју;
15. Подстиче вршњачку интеракцију због изградње међусобног разумевања, узајамне подршке и осећања припадности у одељењској заједници и настави;
16. Способан је да решава ситуације из педагошке праксе самостално и у сарадњи са релевантним стручним службама и родитељима, приступајући проблемима на креативан и конструктиван начин.

КОМПЕТЕНЦИЈА IV

Наставник поседује знања, вештине, вредносне ставове и способности да прати, мери, вреднује и анализира постигнућа ученика и предузима мере у циљу побољшања резултата рада ученика и наставног процеса.

Опис компетенције:

Наставник:

1. Континуирано промишља, процењује, анализира и евалуира сопствену праксу, тражи повратне информације о свом раду и уноси промене у свој рад;
2. Са колегама, стручном службом, директором, институцијама и свим учесницима образовно-васпитног процеса размењује искустава од значаја за праћење и вредновање напредовања ученика ради уједначавања критеријума праћења и вредновања;
3. Разуме и вреднује *постигнућа ученика* — у функцији подршке напредовању ученика и унапређивања образовно-васпитног рада;
4. Помаже родитељима да дођу до информација, ресурса или служби које су им потребне за побољшање ученичког учења и развоја;
5. Разуме значај информационих технологија и користи их у праћењу, мерењу и вредновању наставног рада;
6. Израђује инструменте за праћење рада и напредовања ученика;
7. У раду са ученицима поштује и примењује принципе оцењивања: објективност, јавност, континуираност и свестраност.

КОМПЕТЕНЦИЈА V

Наставник се континуирано професионално усавршава и развија своја знања, вештине, вредносне ставове и способности.

Опис компетенције:

Наставник:

1. Свестан је значаја доживотног учења, континуирано се професионално усавршава и унапређује свој рад;
2. Прати актуелна дешавања и иновације у образовању;
3. Развија адекватне и кохерентне личне стратегије доживотног учења и усавршавања у области предмета, наставничке струке, образовне и информационе технологије, инклузије итд.;
4. Размењује искуства са колегама ради стицања знања, унапређивања и иновирања сопственог рада;
5. Унапређује, иновира и презентује наставне програме у школи и ван ње, користећи знања стечена стручним усавршавањем.

РЕЧНИК ПОЈМОВА

ДРУШТВЕНА ПРАВДА – типична решења која временом постају део свести појединца и представљају оно што чланови заједнице сматрају да треба или не треба радити.

ЕВАЛУАЦИЈА – вредновање, процењивање.

ИНТЕРАКЦИЈА – узајамно деловање.

КОДЕКС – зборник прописа или закона.

КОРЕЛАЦИЈА – узајамни однос.

НАСТАВА је васпитно-образовни процес у којем се плански и организовано спроводи васпитање и образовање ученика према прописаном наставном плану и програму — под руководством наставника и уз активно учешће ученика.

НАСТАВНИ ЦИЉЕВИ се сврставају у образовне (сазнајне), васпитне (одгојне) и практичне (функционалне). Ваља имати у виду да се не може успешно утицати на хуманистичко, морално, радно и патриотско васпитање док се претходно не остваре и циљеви са естетског подручја.

ЕСТЕТИЧКИ ЦИЉЕВИ се односе на развијање љубави према различитим врстама уметности, на стицање уметничког укуса, богаћење репродуктивне и стваралачке маште и јачање чулног (аудитивног, визуелног, тактилног), језичког и литерарног сензибилитета.

ЕСТЕТСКИ ЦИЉЕВИ се односе на учење о лепом, развијање осећања за лепоту, склад и укус.

ОБРАЗОВНИ ЦИЉЕВИ се односе на стицање *знања* помоћу разних облика наставног подстицања и слободних активности ученика. Они се остварују усвајањем свих оних програмских садржаја који захтевају изучавање, разумевање и памћење. Сви су усмерени према упознавању и схватању одговарајућих *појмова, чињеница, појава и законитости*. *Образовни циљеви* првенствено утичу на појмовно богаћење ученика и ширење њихових сазнајних видика. Помоћу њих се развија *критичко мишљење, усваја научни поглед на свет* и остварује *образовна улога наставе*.

ВАСПИТНИ ЦИЉЕВИ се односе на стицање *врлина и позитивних навика*, на развијање *ваљаних моралних схватања* и усвајање *културног понашања*. Они првенствено утичу на вољну активност ученика, снаже је врлинама и усмеравају према друштвенкорисним делатностима и племенитом поступању. Најопштија васпитна сврха наставе је у *хуманизовању и социјализовању личности*.

ФУНКЦИОНАЛНИ ЦИЉЕВИ, као практични циљеви наставе, обухватају стицање *умења, способности, радних навика* и *искустава* која се могу применити у непосредној животној пракси. Посебну врсту *функционалних циљева* представља оспособљавање ученика да успешно обављају *мисаоне радње*, које су неопходне за стицање знања и самообразовање.

НАСТАВНЕ МЕТОДЕ су водећи чиниоци наставног рада, који моделују понашање свих учесника у настави. Оне се успостављају према начинима општења, врстама мисаоне делатности и начинима стручног приступа градиву. Отуда потичу и три врсте наставних метода које се користе у настави: *обавештајне (комуникационе), опште (логичке) и стручне (специјалне)*. У свакој врсти је мноштво посебних метода, које се у пракси здружују у сазнајне корелате и чине врло богату и сложену *наставну методологију*.

НАСТАВНИ ПЛАН се односи на планирање наставних садржаја у оквиру једног разреда и обухвата садржаје свих предмета који се у једном разреду проучавају.

ГОДИШЊИ (ГЛОБАЛНИ) ПЛАН је распоред наставног градива по временским јединицама. Овим планом се утврђују поступност и динамика остваривања наставног програма током читаве наставне године. Ствара се посебно за сваки предмет и разред.

ОПЕРАТИВНИ ПЛАН је сачињен од методичких припрема за обраду наставних јединица, као и за обављање свих видова школске обуке. Он се ствара поступно у току наставне године тако да благовремено обезбеђује наставникову припремљеност за свакодневни рад. Посебно се планира методички приступ свакој наставној јединици и рад на сваком часу. Циљ оперативног планирања је да се предвиди и примени такво наставно поступање, које је до те мере поуздано, да може унапред гарантовати квалитетан рад и солидан успех.

НАСТАВНИ ПРИНЦИПИ представљају основна и обавезна начела којима се руководи наставник при планирању, организовању и извођењу наставног процеса. То су:

- принцип научности наставе;
- принцип одмерености наставе према узрасту ученика;
- принцип систематичности и поступности;
- принцип очигледности у настави;
- принцип свесне активности ученика;
- принцип индивидуализације у настави;
- принцип повезивања теорије са праксом;
- принцип рационализације и економичности у настави;
- принцип трајности знања, вештина и навика.

НАСТАВНИК је личност која је опредељена за наставнички позив, овлашћена и одговорна да остварује циљеве образовања и васпитања, задатке и садржаје прописане законом.

ОБРАЗОВАЊЕ – процес учења и систематско преношење знања; обухвата преношење искуства, као и васпитање под којим се најчешће подразумева вредносно расуђивање.

ОЦЕЊИВАЊЕ је скуп педагошких поступака којим се ваљано, објективно, поуздано и прецизно утврђује у ком степену одређена активност ученика или исход те активности има својства која су постављена као циљеви васпитно-образовног рада. Под оцењивањем се подразумева:

- успостављање ситуације у којој ученик треба да покаже своја образовна постигнућа (давање серије задатака, постављање низа питања, задавање посебно припремљеног инструмента или теста);
- посматрање, регистровање и анализирање учениковог понашања и учинка оствареног у тој ситуацији;
- процењивање учениковог постигнућа на одређеној скали вредности или оцена;
- саопштавање и образлагање оцене, која ученику показује какав је учинак његовог рада у савладавању дела образовног програма који је био предмет оцењивања.

РЕСУРСИ

- 1) ЉУДСКИ РЕСУРСИ – под њима се у образовању подразумева наставни кадар. Пажа се усмерава на процес планирања наставног кадра, професионалну селекцију, увођење у посао и стручно усавршавање.
- 2) НАСТАВНИ РЕСУРСИ – подразумевају материјално-техничку опремљеност школе, школске уџбенике, стручне и научне публикације, часописе, приручнике, модерне медије – информационе ресурсе: електронски часописи и књиге, видео-материјали и филмови, образовно-рачунарски програми и мултимедијска издања...

- 3) ОБРАЗОВНИ РЕСУРСИ – обухватају наставне планове и програме по образовним нивоима (основни, средњи итд.) и предметима; образовну технологију; менаџмент у образовању.

СТАНДАРД – пропис о мерама и квалитету, оно што се сматра нормалним, прихваћеним у складу са важећим мерилима

СТИЛОВИ УЧЕЊА, са педагошке тачке гледишта, представљају понашања и опште ставове који одређују наше преференције у учењу. Постоје три стила учења: визуелни, аудитивни и кинестетички.

УЧЕНИК је личност у развоју која похађа основну или средњу школу (у редовном или ванредном статусу), активно учествује у редовној настави, а по потреби и у допунској и додатној, као и у слободним активностима; стиче знања предвиђена програмским садржајима за одређене разреде и наставне предмете и добија оцене (бројчане и описне) за своје знање.

УЧЕЊЕ – сви процеси који воде неким променама у менталном или испољеном понашању, које затим остају као део искуства личности; извршна способност организма да развија и мења менталне и телесне операције као одговор на апстрактне и конкретне захтеве.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

1. Проф. др Јован Филиповић, ФОН, Београд
2. Проф. др Владимир Јанковић, Математички факултет, Београд
3. * Проф. др Драгица Тривић, Хемијски факултет, Београд
4. Бранка Митић, Ваздухопловна академија, Београд
5. Весна Катић, ОШ „Милован Глишић“, Ваљевска Каменица
6. Славица Ракић, Фармацеутско-физиотерапеутска школа, Београд
7. Горан Стојковић, ЕТШ „Мија Станимировић“, Ниш
8. Оливера Тодоровић, ЗВКОВ, ЗУОВ
9. Мр Наташа Пантић, Центар за образовне политике(ЦОП), Београд
10. Др Драгана Бјекић, Технички факултет, Чачак
11. Мр Душан Станковић, Основна школа „Браћа Рибар“, Доња Борина
12. Јелица Селаковић, МП, Крагујевац
13. Светлана Албијанић, ЗУОВ
14. Меланија Илић, ЗУОВ
15. Радиша Микарић, ЗУОВ
16. Проф. др Томка Миљановић, ПМФ, Департман за биологију и екологију, Нови Сад
17. Проф. др Здравко Милинковић, ФЛУ, Београд
18. Проф. др Димитрије Големовић, ФМУ, Београд
19. Проф. др Зона Мркаљ, Филолошки факултет, Београд
20. Проф. др Данимир Мандић, Учитељски факултет, Београд

* Проф. др Драгица Тривић је иступила из комисије 8. априла 2009. године, због обавеза у Националном просветном савету.

Координатор рада Комисије
Руководилац пројекта

Зоран Јаковљевић

Напомена:

Списак ће бити дат по азбучном раду, према презимену. Тренутни списак је по временском редоследу уласка у Комисију.

ЛИТЕРАТУРА

1. Драган Марковић: „Приручник о полагању и стицању лиценце за рад наставника, васпитача и стручних сарадника“; Програм увођења у посао наставника, васпитача и стручног сарадника, ИП „Ваша књига“ д.о.о., Београд, 2005
2. Министарство просвете и спорта Републике Србије, Сектор за развој образовања и међународну просветну сарадњу, „Приручник за самовредновање и вредновање рада школе“, Просветни преглед, Београд, 2005
3. Завод за унапређивање образовања и васпитања, Центар за професионални развој запослених, „Водич за увођење у посао наставника предметне наставе основних и средњих школа“, Београд, 2006
4. Пројекат: С.5.34.74.0041 — Развој југословенског модела TQM-а у образовању, 01.01.1998.—31.12.2000.
5. Report of the National Commission on Teaching for America’s Future (1996) included the recommendation that America “reinvent teacher preparation and professional development” by arranging teacher and professional development programs around **standards** for students and **teachers**.
6. 2007 No. 2116, England, The Further Education Teachers’ Continuing Professional Development and Registration (England) Regulations 2007
7. Guidelines for Preparing Culturally Responsive **Teachers** for Alaska’s Schools adopted by the Assembly of Alaska Native Educators
8. Anchorage, Alaska, February 2, 1999
9. Commonwealth of Virginia, Board of Education, Richmond, Virginia, 2001
10. NEW JERSEY PROFESSIONAL STANDARDS FOR **TEACHERS** (NJPST)
11. Quality management systems — Guidelines for the application of ISO 9001:2000 in education, Based on ISO 9001:2000, Second edition, 2000-12-15, Quality management systems — Requirements
12. Evaluating Programs of Study in Quebec
13. Мотивација у настави са модерном технологијом, Зборник радова 24, Годишња конференција ЈУСК-а, Београд, мај 1997, Бранка Митић
14. TQM и образовање — пример из праксе, 23. Јупитер конференција, Београд, 1997, Бранка Митић
15. TQM и систем квалитета услуга, саветовање: Управљање квалитетом производње квалитета у вршењу услуга — примена JUS ISO 9004-2, Београд, 1995, Бранка Митић
16. Концепција средње стручног образовања, Просветни преглед, 2004, МПС РС
17. Развој политике и стратегије стручног образовања, Просветни преглед, 2004, МПС РС
18. Водич кроз стручно усавршавање и напредовање наставника, васпитача и стручних сарадника, Завод за унапређивање образовања и васпитања, Центар за професионални развој запослених, Београд, 2007
19. Драган Марковић: „Приручник о полагању и стицању лиценце за рад наставника, васпитача и стручних сарадника“; Програм увођења у посао наставника, васпитача и стручног сарадника, ИП „Ваша књига“ д.о.о., Београд, 2005

20. Министарство просвете и спорта Републике Србије, Сектор за развој образовања и међународну просветну сарадњу, „Приручник за самовредновање и вредновање рада школе“, Просветни преглед, Београд, 2005
21. Завод за унапређивање образовања и васпитања, Центар за професионални развој запослених, „Водич за увођење у посао наставника предметне наставе основних и средњих школа“, Београд, 2006
22. Пројекат: С.5.34.74.0041 — Развој југословенског модела TQM-а у образовању, 01.01.1998.—31.12.2000.
23. Report of the National Commission on Teaching for America’s Future (1996) included the recommendation that America “reinvent teacher preparation and professional development” by arranging teacher and professional development programs around **standards** for students and **teachers**.
24. 2007 No. 2116, England, The Further Education Teachers’ Continuing Professional Development and Registration (England) Regulations 2007
25. Guidelines for Preparing Culturally Responsive **Teachers** for Alaska’s Schools adopted by the Assembly of Alaska Native Educators
26. Anchorage, Alaska, February 2, 1999
27. Commonwealth of Virginia, Board of Education, Richmond, Virginia, 2001
28. NEW JERSEY PROFESSIONAL STANDARDS FOR **TEACHERS** (NJPST)
29. Quality management systems — Guidelines for the application of ISO 9001:2000 in education, Based on ISO 9001:2000, Second edition, 2000-12-15, Quality management systems — Requirements
30. Evaluating Programs of Study in Quebec
31. Мотивација у настави са модерном технологијом, Зборник радова 24, Годишња конференција ЈУСК-а, Београд, мај 1997, Бранка Митић
32. TQM и образовање — пример из праксе, 23. Јупитер конференција, Београд, 1997, Бранка Митић
33. TQM и систем квалитета услуга, саветовање: Управљање квалитетом производње квалитета у вршењу услуга — примена ЈУС ISO 9004-2, Београд, 1995, Бранка Митић
34. Концепција средње стручног образовања, Просветни преглед, 2004, МПС РС
35. Развој политике и стратегије стручног образовања, Просветни преглед, 2004, МПС РС
36. Водич кроз стручно усавршавање и напредовање наставника, васпитача и стручних сарадника, Завод за унапређивање образовања и васпитања, Центар за професионални развој запослених, Београд, 2007
37. Source: Information Society for Technology in Education (ISTE, 2004). National Education Technology Standards for Teachers.
38. **Computers & Education** 50 (2008) 787–806 793, **J.R. Wen, W.L. Shih**
39. PROFF – Professionalisation of VET teachers for the future, Pia Cor, Auli Härkönen, Kristiina Volmari, Cedefop Panorama series; 104
40. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2004
41. Professional Standards for Teachers of the University of Teacher Education of Central Switzerland, Campus Zug (in English)

42. Српске новине 1834.-1919. Дигитални архив НБС
43. Радош Љушић: Крагујевачка гимназија 1833.-1918.
44. Миливије Петровић: Школство Шумадије између два рата (1918.-1941.)
45. Љубивоје Бајић (1985): Развојни пут просветно-педагошке службе у Крушевцу
46. Закон о основама система образовања и васпитања, "Сл. гласник РС", бр. 72/2009
47. JUS ISO 9000:2007, Систем менаџмента квалитетом, Основе и речник.

Списак литературе није коначан